

ДЖЕЙМС ФЕНІМОР КУПЕР

ОСТАННІЙ ІЗ МОГІКАН

Роман

Переклад з англійської
Ірини Мурашик

ТЕРНОПІЛЬ
"НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН"

КИЇВ
"ВЕСЕЛКА"

ББК 84(7Спо)
К92

Бібліотека світової літератури для дітей у 100 томах
“СВІТОВИД”
заснована 2004 року

Вступне слово за *Надією Ейшиєвською*
Ілюстрації *Генрі Брока*

Перекладено за виданням:
James Fenimore Cooper.
The Last of the Mohicans, 1891.

Друкується за виданням:
К.: Дніпро, 2001.

Купер Джеймс Фенімор

К92 Останній із могікан: Роман: Для середн. і ст. шк. віку/Пер.
з англ. І. Муращик.—Тернопіль: Навчальна книга – Богдан;
К.: Веселка, 2004. — 304 с.— (Бібліотека світової літератури
для дітей у 100 томах “Світовид”. Серія друга. Література XIX сто-
ліття.)

ISBN 966-692-283-5 (б-ка)

ISBN 966-692-461-7

(укр., “Навчальна книга – Богдан”)

ISBN 966-01-0337-9

(укр., “Веселка”)

ББК 84(7Спо)

Охороняється законом про авторське право.

*Жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора перекладу чи видавця.*

ISBN 966-692-283-5 (б-ка)

ISBN 966-692-461-7

(укр., “Навчальна книга – Богдан”)

ISBN 966-01-0337-9 (укр., “Веселка”)

© Видавництво

“Навчальна книга – Богдан”, б-ка,
макет, художнє оформлення, 2004

© Муращик І., переклад, 2001

ОСТАННІЙ ІЗ МОГІКАН І НАТАНІЕЛЬ БАМПО

Всесвітньо відомий письменник, класик американської літератури Фенімор Купер (1789–1851) пережив за життя чимало мінливостей долі на шляху до загального визнання. Кращі з його романів сприймалися з великою цікавістю і американськими читачами, і такими цінителями літератури, як Бальзак. Проте багато літераторів, співвітчизники і сучасники письменника, намагалися замовчати його творчість або обрушувалися на нього нищівними критичними статтями. Що ж збуджувало ці ворожі почуття? Найбільше — тривога Купера за майбутнє його країни, в якій усіма міцно затверджувалася “доларова цивілізація”, загальна продажність і цинізм. До того ж картини заселення Америки колоністами в знаменитій епопеї про Шкіряну Панчоку доценту руйнували створену істориками легенду про “винятковість американського розвитку” без властивих Європі важких суперечностей.

Вісімнадцяте століття — час, коли колоністи, просуваючися на захід, займали американські вільні землі і коли зароджувалися основи майбутнього “способу життя” країни,— воскресло на сторінках куперівських романів; воно втілювалося в рисах білих і червоношкірих героїв, у їхніх захопливих пригодах, у тій історичній атмосфері епохи, без якої не було б виразно відчутно національної своєрідності куперівської творчості і його пізнавальної сили. Усім цим захоплює нас і “Останній із могокан”. Цей заголовок став крилатим виразом у літературному і розмовному мовленні багатьох країн: людей, які зберігають вірність високим, але втраченим ідеалам, називають “останніми з могокан”. В історії Натті Бампо (з 1745 по 1805 рік) — героя циклу із п’яти книжок про Шкіряну Панчоку — події “Останнього із могокан” відбуваються в 1757 році, після пригод Натті, про які ми довідалися з роману “Звіробій”. Але “Останній з могокан” написаний був багато років раніше від “Звіробоя”. Він з’явився у 1826 році, між романами “Піонери” і “Прерія”, у яких Натті Бампо — це розгублений, сумний, а наприкінці — вмираючий старий. І авторів, бува, захотілося побачити свого улюбленого героя Натті та його друга індіанця Великого Змія не безглуздими, наївними, часом кумедними дідуганами “Піонерів”, а ще повними сил, потрібними людям і здійснюючими заради них героїчні подвиги. І все-таки в самому заголовку — “Останній із могокан” — звучить якась смутна нота. Про трагічні долі індіанських племен письменник розповідає тут з особливо глибоким почуттям.

Дійсно, у своєму ставленні до війни між французами та англійцями, які відвойовували один у одного американські землі, Купер не зовсім об’єктивний. Англійці, так само як індіанські племена, яких удалося ніцими способами залучити на свій бік, у зображенні письменника і більш шляхетні, і менш підступні, ніж французи та їхні індіанські союзники. Французький командир Монкальм, галантний зовні, але досвідчений і цинічний у своїх дипломатичних хитрих витівках, виглядає аморальним поруч із командиром англійців чесним вояком Манро. Якими тільки епі-

тетами не нагороджують гуронів Соколине Око і його індіанські друзі! Але ж мета війни, яку провадили французи й англійці на американських землях, була такою ж несправедливою та жорстокою, а обмануті ними індіанці так само гинули в боротьбі нацькованих одне на одне племен.

У рисах старого вождя, мудрого Таменунда, втілений і високий пафос ненависті до завойовників, і справжній трагізм цієї невідвратною загибелі індіанського народу.

Соколине Око зі смутком дивиться на все ще величного старого. “Ви бачите перед собою великого вождя, мудрого могоканина. Колись його предки могли переслідувати оленя на величезній території. А що ж дісталося його нащадкам? Коли Бог візьме його до себе, він знайде близько шести футів землі й буде спокійно лежати на ній, якщо тільки в нього не знайдеться друга, який вириє йому могилу...”

У жодному з романів епопеї ми не знайдемо написаних з такою пристрастю і такими живими барвами портретів індіанців, як у “Останньому із могокан”. Великий Змій, Ункас, Магуа...

Ми не можемо не захоплюватися відвагою і шляхетністю Великого Змія, стриманого і суворого й разом із тим такого люблячого й ніжного в глибині душі... Ункас, з його героїчною жертвоністю, гордою терплячістю і глибоко захованими сильними почуттями, стає одним із улюблених героїв юних читачів. Фізична і духовна краса кращих людей його племені втілена в ньому. Він схожий “на коштовну статую, виліплена різцем стародавніх греків”. Напевно, автор хотів, щоб Ункас викликав не тільки замилювання, але і печально-урочистий настрій і в мудрого Таменунда, і в Соколиного Ока, і в нас, читачів книги. І це йому вдається. Адже Ункас — останній з могокан, останній нащадок вождів колись могутнього племені... Чи не тому загибель Ункаса стала для Таменунда знаком того, що погляд Маніту відвернений від племені, вуха закриті, язик не відповідає... Разом зі старим вождем і Соколиним Оком, разом із творцем образу Ункаса ми сприймаємо його загибель як символ долі приреченого на вимирання народу, як відхід у небуття всіх його кращих традицій і устоїв.

А Кора — прекрасна дівчина, сильна духом, відважна, вірна і ніжна в дружбі та в коханні? Хіба, читаючи про неї, ми не думаємо про шляхетну людяність художника, далекого від расової зарозумілості? Адже Кора була метискою, а разом із червоношкірим Ункасом вони складають чарівну пару красенів, людей високих почуттів.

Треба зазначити, що менш яскравими і не такими виразними вийшли в Купера добродішні Манро, ніжна Аліса, Хейворд, які за задумом автора мали б, очевидно, нести в собі міцний позитивний початок: чесність у виконанні військового обов’язку, силу батьківських почуттів, вірність у любові і, нарешті, людяне ставлення до індіанців-союзників. Наскільки яскравіший, складніший індіанець Магуа! Він підступний, твердий, мстивий. Але його ненависть до англійців — витончена помста, яку він винайшов для Манро, викликані ображенням почуттям честі Магуа. Його злість і жорстокість відштовхують. Та письменник не захотів написати плаский, одноманітний портрет дикуна: Магуа гордий, хоробрий,

надзвичайно темпераментний; помста стає його великою пристрастю і висвітлює його постать лиховісно-похмурим світлом. Жорстокість Магуа виростає не просто з його злісної душі. Колись могутній вождь “червоних приозерних гуронів”, він був вигнаний своїм плем’ям, тому що “білі люди ввірвалися в його ліси, навчили його пити вогненну воду, і він зробився ледарем”. І до того ж гордий Магуа ніколи не забуде образи, нанесеної йому Манро, який при блідолицих війнах велів зв’язати його, “і його били, як собаку”. Так, доля Магуа, запеклого месника, винного в загибелі останнього з могікан і прекрасної Кори, стає теж невід’ємною від трагедії його народу.

Якби ми читали книги про Натті Бампо в тім порядку, у якому виходили його частини, ми б, напевно, з почуттям щиросердного полегшення після “Піонерів” прочитали “Останнього із могікан”. Це може, на перший погляд, видатися дивним. Адже багато сторінок роману овіяні смутком, почуттям щемливого жалю до так рано загиблих Ункаса і Кори. Але після того, як у першому романі “Піонери” наш улюблений герой, самотній старий Натті, і його вірний друг, старезний Великий Змій, залишили читача у сповнених гіркоти роздумах, ми з радістю зустрічаємося з Соколиним Оком у новому романі: Натті тут у розквіті сил. Усе те, що могло дати йому наближення до природи і до життя індіанських племен, захоплює і радує читача. Барви, запахи, шелест лісів наповнені для нього особливим значенням. Слідопит за покликанням, він із разуючою спостережливістю відчуває небезпеку, що криється за лісовими звуками, сплесками води рік і озер, йому зрозумілі задуми ворогів, він начебто злитий із таємницями природи. І цей простий, гранично скромний мислитель здається нам згодом величною людиною чистої душі, не зіпсутою злом власницького світу. Адже всі його вчинки до кінця безкорисливі: він піддає себе смертельній небезпеці задля порятунку Аліси, Кори, Ункаса, не бажаючи слухати про винагороду, яку йому обіцяє Хейворд. Натті безграмотний і на перший погляд примітивний, але, виявляється, він щедрий душевно; нещадний у вирішальних сутичках із ворогами, він делікатний, чуттєвий і м’який із друзями. Його прикрашає і повага до законів і звичаїв індіанців: йому далекий нелюдський расизм, що так розлючує “блідолицих”. Навіть про мінгів Соколине Око говорить: “Ну, що стосується мене, то я люблю справедливість і тому не скажу, щоб я ненавидів мінгів...” Йому близькі тривоги та прикрощі індіанських друзів, і разом з ними він називає Ункаса гордістю делаварів. Коли юний могіканин потрапляє у полон до гуронів, Натті йде назустріч можливим мукам і загибелі, щоби врятувати свого молодого друга — “інакше вірність зникне на землі...”

А в драматичному епізоді, коли Магуа забирає Кору, щоби ради помсти зробити її своєю дружиною, чи вагається хоча хвилину самотній Соколине Око, готовий стати бранцем Магуа замість Кори? Адже її приниження, а можливо, і загибель, стануть важким горем для її близьких. Скромний героїзм Натті є і те, що подвиги, які він здійснює, здаються йому самому нічим не примітними і повсякденними вчинками, роблять весь образ слідопита втіленням чистої природності: улюблений герой Купера

протистоїть з волі автора фальшивій цивілізації розрахунку і користі—цивілізації, переваги якої письменник інколи піддавав глибоким сумнівам.

В “Останньому із могокан” індіанський народ, його життя і боротьба займають ще більше місця, ніж в інших романах про Шкіряну Панчоку.

Купер із хвилюванням і тривогою писав про нероздільну владу долара, що прийшла на зміну патріархального життя індіанських племен на вільних американських просторах.

Напевно, тому такими яскравими фарбами змальована картина незайманої природи: лісів, ще не вирубаних сокирою колоністів, чистих рік і прозорих озер. І в цих же почуттях і думках художника — джерело тієї романтичної піднесеності, з якою описані сповнені особливості, деколи похмурої поезії обряди мирних племен і племен, “які ступили на стежку війни”. Які лиховісні фарби знаходить художник для сповненої динаміки військових картин, і які витончені порівняння і символічні образи прикрашають мову індіанців! Пронизані поетичними образами співи дівчат, які оплакують Ункаса та Кору: “Ункас був “барсом свого племені”, його “мокасини не залишали сліду на росі”, стрибок його був подібним на стрибок молодого оленя; очі були яскравіші від зірок у темну ніч; голос під час битви “могутній, як грім Маніту...”

Ми переживаємо, читаючи роман, захоплення, яке не залишає нас ні на хвилину, смертельно небезпечними пригодами, вигаданими з витонченою винахідливістю та фантазією. Майстерність Купера безперечно досягла в “Останньому із могокан” своєї зрілості.

Чи міг Купер заперечувати історичну обумовленість руйнування патріархального укладу колись єдиних господарів американських земель? Звичайно ж, не міг. Він прекрасно розумів, що колоністи закладали основи високорозвиненої промислової держави, і закони історичного розвитку робили цей процес неминучим. Але письменник у своїй епопеї, і особливо в “Останньому із могокан”, засуджував ту нелюдськість і жорстокість, з якою фізично знищувався цілий народ; він засуджував зневагу до його вікових традицій, що йде від расової зарозумілості завойовників, які сприймали індіанців тільки як жорстоких дикунів. Купер вважав, що просування на захід могло бути не таким кровопролитним, якби колоністи шукали шляхів домовленості і дружби, прикладом якої він зробив стосунки Соколиного Ока з Ункасом і Великим Змієм — вірним супутником його довгого життя.

Чи будемо ми засуджувати письменника за те, що він романтично вивищив своїх індіанських героїв, розмалював їх настільки пишними фарбами, опоетизував увесь їхній побут, іншими словами, ідеалізував їх? Ні! Ми захоплюємося талантом письменника і глибоко поважаємо людяність і сміливість, з якою він намалював далекі від ідилії картини освоєння американських земель.

Натті Бампо пройде ще великий шлях до свого сумного кінця. Читач буде зустрічатися з ним в інших книгах епопеї і ніколи не розчарується в цьому скромному і шляхетному герої.

За Надією Ейшиускіною

РОЗДІЛ I

Я слухаю, скажи скоріше:
Чи є якась загроза трону?
Готов почути щонайгірше.
Скажи — чи втратив я корону?

Шекспір

арактерною особливістю колоніальних війн у Північній Америці було те, що перед тим, як зустрітися на полі бою, ворожі сторони переборювали численні труднощі й небезпеки, рухаючись назустріч одна одній через дику, необжиту місцевість. Широка смуга майже непроникних лісів відділяла французькі провінції від англійських колоній. Витривалі колоністи й солдати, вишколені в Європі, які билися на їхньому боці, не раз місяцями долали пороги стрімких річок і прокладали собі дорогу через круті гірські схили, щоб отримати нагоду виявити свою хоробрість у військовій сутичці. Змагаючись у витривалості й самозреченні з досвідченими тубільними воїнами, вони навчилися боротися з труднощами. Для тих, хто поклявся ціною власної крові задовольнити жадобу помсти, як також і для тих, що провадили у цих краях безсердечну, егоїстичну політику далеких європейських монархів, здавалося, не існувало жодних перепон.

Напевно, у всій цій величезній прикордонній зоні, ця жорстока війна не була такою запеклою і нещадною, як у місцевості, розташованій поблизу витоків Гудзону й сусідніх із ним озер.

Сприятливі умови тієї місцевості були ніби створені самою природою для пересування армій. Довга смуга озера Шамплен, що простягалася від кордонів Канади у глибину сусідньої провінції Нью-Йорк, давали французам чудову можливість досить легко долати

половину відстані, яка відділяла їх від противників. Південна частина Шамплена з'єднана з іншим водоймищем, яке езуїтські місіонери за надзвичайно чисту та прозору воду назвали Святим озером. У його водах вони здійснювали таїнство хрещення. Менш запопадливі англійці вважали, що віддали належну шану кришталевим чистим водам озера, назвавши його на честь свого правлячого принца з династії Ганноверів.¹ Так, ніби об'єднавшись проти спільного ворога, колонізатори позбавили чарівне лісове озеро його первинного імені Горікан².

Омиваючи численні островки, Святе озеро перетинає гори і простягається на кілька ліг³ на південь, аж до високої рівнини, через яку пролягала дорога до берегів Гудзону. Звідти, якщо не враховувати численних порогів, ріка була судноплавною.

Прагнучи реалізувати свої плани, заповзятливі та невгамовні французи діставались, навіть, далеких і майже непрохідних Аллеганських гір. Тому очевидно, що з їхньою славнозвісною кмітливістю, вони не могли не помітити природних переваг місцевості, про яку ми розповідали. Вона стала кривавою ареною, на якій відбувалося більшість битв за право панувати у колоніях.

У місяцях, найбільш сприятливих для пересування, були зведені форти; вони переходили з одних рук у другі, їх нищили і знову відбудовували — то французи, то англійці — залежно від того, хто перемагав.

Тоді, коли землероби шукали безпечніших місць серед давніших поселень, цілі армії людей знаходили притулок у диких лісах. Більшість із них залишалися лежати у тій землі, і тільки деякі поверталися, виснажені важкими випробуваннями й пригнічені поразкою. І все ж у цих хащах вирувало життя. У затінках лісу й вузьких долинах частенько звучала військова музика, а з гірських вершин не раз чулося відлуння то сміху, то жартівливих вигуків безстрашних, легковажних юнаків, які у розквіті сил безтурботно поспішали назустріч смерті.

Саме у цій місцевості, що була свідком розбрату й кровопролиття, розгорталися події, про які ми збираємося розповісти. Наша оповідь стосується третього року війни між Англією і Францією,

---

¹ Ідеться про озеро Джордж.

² Горікан — у буквальному перекладі — хвіст озера. Дійсно, це озеро є ніби продовженням озера Шамплен. Таку описову назву йому дало плем'я, що жило поблизу.

³ Ліг — міра відстані, дорівнює трьом милям або 4,8 км.

що билися за право володіти країною, яку врешті обидві й втратили.

Через некомпетентність військового командування у колоніях і фатальну відсутність рішучих дій з боку уряду в метрополії, Велика Британія загубила ту горду славу, що була здобута талановитими і хоробрими її воїнами та державними діячами у минулому. Відчувши, що вороги більше не бояться їхньої батьківщини, її піддані за океаном втратили впевненість і почуття власної гідності, хоч і не відчували себе винними, оскільки жодним чином не були причетні до грубих помилок уряду. Ще недавно ці люди належали до вибраної армії країни, яку з синівською відданістю поважали й сліпо вважали непереможною, армії, яку провадив один із найкращих командирів того часу. Вона була ганебно розбита жменькою французів та індіанців і врятувала її від повного знищення тільки холонокровність та мужність юнака з Віргінії, слава якого пізніше сягнула найвіддаленіших куточків християнського світу.¹

Унаслідок цієї непередбаченої катастрофи значна частина прикордонної території залишилась незахищеною. Колоністи, охоплені панікою, жили в очікуванні страшних бід. У завиванні вітру їм вчувалися бойові вигуки індіанців. Закономірний страх перед війною посилювався розповідями про неймовірну жорстокість ворогів: у їхній пам'яті ще жевріли спогади про недавні кровопролиття. Затамувавши подих, вони слухали історії про нічні вбивства, скоєні туземцями з навколишніх лісів. Прислуховуючись до оповідок мандрівників про страшні випадки, слабкі духом люди тремтіли від страху, а матері з тривогою поглядали на своїх дітей, які безжурно спали у колисках. Навіть ті, хто раніше був впевнений у перемозі, почали сумніватися у можливості успішного завершення війни. Під натиском французів та їхніх тубільних союзників Англія, здавалося, була приречена втратити свої володіння в Америці. Тому, коли у форт, розташований між Гудзоном і озерами, надійшла звістка про те, що французький генерал Монкальм з численною армією просувається вздовж озера Шамплен, охоронці форту не відчули радісного хвилювання у передчутті зустрічі з ворогом, як належить

---

¹ Мається на увазі Джордж Вашингтон, який, побачивши, що його намагання переконати генерала, який прибув з Європи, у тому, що своїми рішеннями він ставить армію під загрозу знищення, з власної ініціативи вдався до рішучих дій і врятував залишки англійської армії від загибелі. Слава, здобута Вашингтоном під час цієї операції, стала основною причиною його призначення головнокомандуючим американської армії.

справжнім воїнам, а зі страхом очікували подальшого розвитку подій. Цю звістку приніс одного теплого літнього дня гонець-індіанець разом із листом від командира форту, розташованого на березі Святого озера, у якому той просив терміново прислати потужне підкріплення. Як ми вже згадували, відстань між цими двома фортами була близько п'яти ліг. Вузьку стежину, що їх з'єднувала, розширили для того, щоби по ній могли пересуватися фургони. Мешканець лісів спромігся б подолати цю відстань за якихось дві години, але військовий підрозділ із відповідними обладунками, виїхавши вранці, міг прибути до місця призначення тільки надвечір. Вірні слуги британського короля назвали одне з цих лісових укріплень — фортом Вільяма Генрі, а інше — фортом Едвард, на честь улюблених принців правлячої династії. Бувалий солдат, шотландець Манро з регулярним полком і кількома місцевими волонтерами утримував перший. Цієї сили було надто мало для того, щоби протистояти грізній армії Монкальма, яка підступала до земляного укріплення навкруг форту.

А у форті Едвард був розташований штаб генерала Вебба, головнокомандуючого королівської армії у північних провінціях, із військом, що нараховувало більше п'яти тисяч солдат. Об'єднавши всі підпорядковані йому загони, він міг зібрати достатньо солдат для того, щоби дати відсіч заповзятливому французові, який відважився відійти так далеко від свого тилу з армією, не набагато чисельнішою.

Але обидва командири під впливом загальних настроїв так занепали духом, що їм здавалося за краще очікувати грізного ворога у себе в фортеці замість того, щоби спробувати зупинити його наступ, як це успішно зробили французи біля Форту дю Кесне, напавши першими.

Після того, як хвилювання, спричинене страшною звісткою, децю вляглося, серед підрозділів, розташованих в укріпленнях вздовж берегів Гудзону на підступах до форту, поширилася чутка про те, що загін, сформований із півтора тисячі солдат, на світанку має виступити до форту Вільям Генрі. Те, що здавалося поголоссям, невдовзі стало реальністю: кілька корпусів отримали наказ зі штабу головнокомандуючого негайно готуватися до походу. Отже, наміри генерала Вебба стали очевидними, і в таборі знявся гармидер. Новачки бігали взад і вперед, і своєю непомірною завзятістю тільки заважали; бували солдати готувалися у дорогу помірковано, з належною ретельністю, хоч і в їхніх рухах, і особливо в очах, відчувалася тривога, оскільки вони не мали досвіду ведення війни у

диких, необжитих лісах. Нарешті зайшло сонце, позолотивши небосхил за далекими горами яскравими барвами, і коли темрява оголила своїм покривалом цю віддалену місцевість, рух поволі припинився, загас останній вогник у рубленій хатині якогось офіцера, тіні від дерев вкрили земляний вал, і в таборі запанувала тиша.

Згідно з наказом, який віддали напередодні, сон солдатів було порушено барабанним боєм, що несподівано прорізав ранкову тишу. Світало, кудлаті верхівки сосен все ясніше вирізнялися на тлі чистого, безхмарного неба. За мить увесь табір був на ногах. Ті, що лишалися, схвильовано спостерігали за товаришами, які квапливо готувалися до виїзду. Нарешті солдати вишикувалися в загони. Добре вимуштрувані вояки регулярної королівської армії гордовито крокували у правому фланзі колони, а більш скромні волонтери, з числа поселенців, за звичаєм покійно трималися зліва. Розвідники виїхали наперед. Посилена охорона супроводжувала обози з майном. І перш ніж промені сонця розсіяли залишки ранкового туману, головний загін війська рівною колоною вирушив у дорогу. Впевнений вигляд вояків розсіяв тяжкі передчуття у серцях новобранців, яких чекали перші тяжкі випробування у бою. Захоплені погляди тих, хто залишався, супроводжували колону доти, доки звуки військової музики не поглинула лісова тиша, немов прийнявши всю цю людську масу, вражаючого розміру, в свої обійми.

Звуки музики стихли, останні солдати зникли у лісовій хащі, проте біля одного з рублених будинків, значно більшого і зручнішого від інших, все ще йшли приготування до від'їзду. Перед входом до будинку Вебба стояли вартові. Сюди ж привели декілька коней, укритих попонами; двоє з них, безперечно, були призначені жінкам досить високого становища, хоча таких не часто можна було зустріти у цій дикій місцевості. Зброя і зброя, навантажені на баского чистокровного жеребця, свідчили про те, що він належав якомусь штабному офіцерові. Інші коні, мабуть, призначалися рядовим солдатам. На поштивій відстані від них зібралися спостерігачі.

Серед глядачів виділявся один чоловік, не подібний на інших ні виглядом, ні поведінкою. У нього був надзвичайно незграбний вигляд: мав усі належні кістки та суглоби, але якимось непропорційно складені докупи. Коли чоловік випростовувався, він ставав значно вищим від інших людей, а сідаючи, зменшувався до звичних розмірів представників своєї раси. Непропорційність його кінцівок, здавалося, розповсюджувалася на все тіло. Голова його була надто

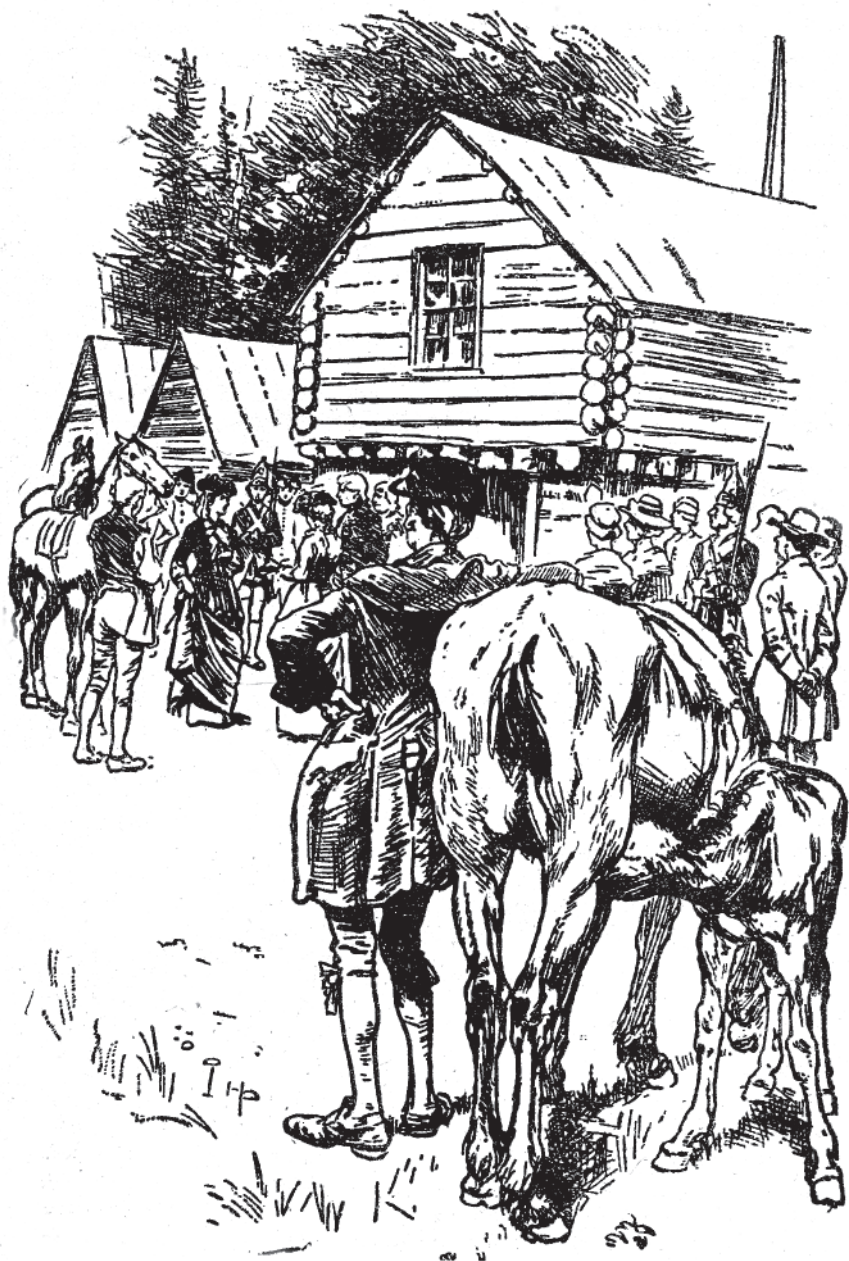
великою, плечі надміру вузькими, довгі руки незграбно звисали вздовж тіла, закінчуючись маленькими делікатними долонями. Непомірно довгі ноги та стегна були тонкими до крайнощів, а коліна — величезної товщини. Погано підігнаний, досить незвичний одяг ще більше підкреслював незграбність його фігури: низький комір блакитного камзола зовсім не прикривав довгу, худу шию, а короткі широкі поли залишали на виду негарні ноги. Під камзолом він носив жовті нанкові штани до колін, що були перев'язані на колінах досить брудними білими стьожками. Товсті бавовняні панчохи й черевики, до одного з яких була прикріплена металева шпора, завершували нижню частину одягу, який ніби навмисно виставляв напоказ усі вади фігури. З величезної кишені жовтої жилетки, сильно засмальцьованої і густо розшитої потемнілими срібними галунами, стирчав інструмент, який, зважаючи на ситуацію, можна було сприйняти за невідому зброю. Ця маленька дивна річ викликала неабияке зацікавлення в європейців, які проживали в таборі, але місцевим мешканцям її призначення було добре відомим. Високий цивільний капелюх з кокардою, подібний до тих, які в той час носили священники, надавав доброму, хоча дещо байдужому, обличчю чоловіка відтінок гідності, очевидно, необхідної для виконання якогось дуже важливого завдання.

Залишивши натовп, який не наважуючись наблизитися до штабу генерала Вебба стояв осторонь, чоловік, про якого ми розповіли, сміливо підійшов до коней і почав оглядати їх, висловлюючи критичні зауваження або похвалу, залежно від враження, яке вони на нього справляли.

— Оцей коник, друже, як я розумію, не місцевий, його привезли здалеку... може, навіть з самого славного острова за синіми морями, — сказав він, несподівано м'яким і ніжним, як для його фігури, голосом. — Скажу без похвалання, що я розуміюся на цих справах. Я бував скрізь: і в гавані біля витоків Темзи, що названа на честь столиці старої Англії, і в тутешній, яку називають Нью-Гейвен¹ — Новою гаванню. Бачив бригантини, на яких відправляли цілі табуни коней до далекої Ямайки, щоб там виміняти їх чи продати. Та ще жодного разу я не бачив коня, про якого можна було б сказати, як у Святому Письмі: “Він б'є копитами і насолоджується своєю силою; він чекає зустрічі з воїнами; він відгукується на звук сурми

---

¹ Тут гра слів: назва англійського порту Haven означає — гавань, в Америці багато міст названо англійськими топонімами, до яких часто додавали оточення New (новий), наприклад New Haven, New York і т. д.

Серед глядачів виділявся один чоловік, не подібний на інших ні виглядом, ні поведінкою.

і здалеку відчуває запах битви, чує гучні накази командирів і вигуки солдат”. Можливо, порода цих ізраїльських коней збереглася і до наших часів, чи не так, друже?

Не отримавши відповіді на це досить несподіване запитання від мовчазного чоловіка, який залишився байдужим до натхненно виголошеного уривка зі Святого Письма, незнайомиць перевів погляд на нерухому, немов застиглу, пряму фігуру гінця-індіанця, який напередодні приніс у табір неприємну звістку. Хоча той стояв спокійно, байдуже спостерігаючи за метушнею, що панувала навкруги, з характерним для його раси стоїцизмом, у його спокої відчувалася похмура лють, яка могла б привернути увагу й більш досвідченого спостерігача, ніж той, який тепер розглядав індіанця з неприхованим здивуванням. озброєний томагавком і ножем тубілець, зовсім не скидався на воїна. Навпаки, здався абсолютно безстороннім до всього, як людина, що знесилена тяжкою працею, після якої не встигла відпочити. Обличчя було розмальоване фарбами, і це робило його риси лютими й відразливими. Тільки очі, що виблискували, мов яскраві зорі серед хмар, зраджували вроджену неприборканість. На якусь мить пронизливий, хмурий погляд зустрівся зі здивованим виразом очей незнайомця, але відразу ж, чи то з хитрощів, чи то зі зневаги, спрямувався в інший бік, кудись далеко-далеко у просторінь.

Раптом серед присутніх з’явилося пожвавлення, почулися ніжні жіночі голоси, а це означало, що нарешті вийшли ті, чия відсутність затримувала відправлення кавалькади. Незнайомиць відступив за свою низькорослу худу кобилу, яка, розмахуючи хвостом, спокійно щипала зів’ялу траву і, спершись ліктем на попону, що прикривала сідло, почав зацікавлено розглядати прибулих. У цей час із протилежного боку до його шкапи підійшло лоша поласувати молоком матері.

Юнак в офіцерській формі підвів до коней двох дівчат, які, судячи з їхнього одягу, наважувалися здійснити втомливу подорож через ліси. Одна з них, на вигляд молодша (хоч обидві були молодими), мала чудовий колір обличчя, золотисте волосся і ясні, блакитні очі. Коли легенький ранковий вітерець відкинув зелену вуаль, що звисала з її капелюха, стало ясно, що багрянець, який все ще золотив верхівки сосен, не міг змагатися з ніжним рум’янцем її щік, а радісна усмішка, яку вона подарувала молодому офіцерові, коли він допомагав їй піднятися у сідло, була ясною, як світанок літнього дня. Друга молода вершниця ретельніше приховувала свою красу

від поглядів солдатів за вуаллю. Вона була років на чотири або п'ять старшою від своєї супутниці.

Тільки-но дівчата сіли на коней, їхній супутник легко скочив у сідло свого бойового коня. Усі троє вклонилися генералові Веббові, який ввічливо чекав їхнього від'їзду на ганку будинку, і поволі рушили до північних воріт табору в супроводі слуг. Цю відстань вони проїхали мовчки, тільки молодша із вершниць тихо зойкнула, коли повз неї несподівано прослизнув гонець-індіанець і швидко рушив уперед, очоливши кавалькаду. Хоча на її супутницю це, здавалося, не справило особливого враження, вона також мимоволі здригнулася й подивилась услід індіанцеві. В її темних очах промайнув вираз жалю, захоплення і страху. Ця молода леді мала чорне, як вороняче крило, волосся, що обрамляло ніжне, вкрите густим рум'янцем, на диво гарне обличчя з витонченими, правильними рисами. Ніби вибачаючись за свою миттєву нерозважність, вона посміхнулася, показавши ряд білих, як слонова кістка, зубів. Поправила вуаль, нахилила голову та якийсь час їхала мовчки, немов замислившись про щось відоме тільки їй одній.

РОЗДІЛ II

О-ля-ля! О-ля-ля! Де ви? О-ля-ля!

Шекспір, Венеціанський купець

оки та, з якою ми щойно побіжно познайомили читача, продовжувала зосереджено думати про щось своє, молодша, швидко заспокоївшись після несподіваного переляку, засміялася і запитала в молодого офіцера, який їхав поруч з нею:

— Скажи, Данкане, такі привиди часто зустрічаються у цих лісах? А може це навмисно влаштували, щоб розважити нас? Коли так, мовчу, але якщо те, що сталося, може повторитися, нам із Корою треба набратися мужності ще до того, як ми зустрінемося з грізним Монкальмом, адже ми так пишаємося героїчними традиціями нашої родини.

— Цей індіанець — зв'язківець нашої армії, і за звичаями свого племені вважається героєм, — відповів офіцер. — Він зголосився провести нас до озера більш зручним і коротким, хоч менш відомим шляхом, ніж той, яким рухається військова колона.

— Мені він не подобається, — сказала молода леді, здригнувшись, — але ти його, Данкане, знаєш, інакше б не довірився йому.

— Скоріше, я б не довірив йому тебе, Алісо. Я знаю його, інакше б я не покладався на нього, особливо у цьому випадку. Кажуть, що він канадець, але колись служив разом із нашими друзями могауками, котрі, як тобі відомо, належать до союзу Шести Племен¹. Як я чув, він опинився серед нас через якийсь випадок, до якого був причетний твій батько. Здається з ним тоді повелися досить суворо... Але я вже не пам'ятаю нюансів цієї історії. Досить того, що тепер він наш друг.

— Якщо він був ворогом мого батька, тим гірше для нас! — вигукнула дівчина, по-справжньому розхвилювавшись. — Може ти поговориш з ним, майоре Гейворде, щоб я почула його голос. Це, мабуть, наївно, але мені здається, що я зможу розпізнати вдачу людини за голосом.

— Навіть не варто пробувати, у відповідь він хіба щось вигукне, — промовив Гейворд. — Можливо, він розуміє англійську мову, але вдає, як більшість людей його племені, що не знає її. Окрім того, він навряд чи захоче розмовляти зі мною зараз, коли воєнний час вимагає від нього найвищої воєнної гідності... Дивіться, він зупинився. Мабуть, таємна стежка, якою він збирається нас вести, десь поблизу.

Майор Гейворд мав рацію. Коли вершники під'їхали до того місця, де закінчувалася військова дорога, індіанець зупинився і мовчки вказав на гушавину. Вони ледве розгледіли стежку, яка була такою вузькою, що по ній вершники могли проїхати лише низкою.

— Ми поїдемо цією стежкою, — тихо сказав Гейворд. — Не виявляйте недовіри, щоб не накликати біду, яку ви, здається, передчуваєте...

— Коро, як ти вважаєш? — запитала білява дівчина. — Можливо, якщо ми поїдемо з військовими (хоч нам і докучають їхні погляди), наша подорож буде більш безпечною...

---

¹ Упродовж досить тривалого часу в північно-західній частині колонії Нью-Йорк існувала конфедерація індіанських племен, відома як П'ять Націй. Пізніше в конфедерацію прийняли ще одне плем'я, і назва змінилася на Шість Націй. До початкової конфедерації входили: могауки, онеїди, сенеки, кайюги й онондаги. Шосте плем'я звалось тускарорами. Залишки цих племен досі живуть на землях, відведених їм державою, але там їх стає все менше: вони або вимирають, або перебираються у більш звичні для них місця. Скоро від цих надзвичайних людей там, де вони жили впродовж віків, залишаться тільки назви. У штаті Нью-Йорк є графства, названі на їхню честь, друга за величиною річка цього штату зветься Могаук. (Прим. автора).

— Алісо, ти погано знаєш звичаї дикунів, і тому не розумієш, де нам може загрозувати небезпека, — заперечив Гейворд. — Якщо вороги досягли форту, а це абсолютно невірогідно, так як наші розвідники доповіли б нам про це, то небезпеки слід було б чекати вздовж шляху пересування нашої колони, адже так можна добути найбільше скальпів. Шлях війська добре відомий, а про нашу стежину не знає ніхто, оскільки рішення було прийняте всього годину тому.

— Невже ми маємо не довіряти людині тільки тому, що вона поводить не так, як ми, і має темнішу шкіру? — холодно запитала Кора.

Аліса перестала вагатися і, рвучко стьобнувши свого наррагансета¹, першою відхилила гілки високих кущів і поїхала услід за зв'язківцем. Гейворд із неприхованим захопленням подивився на Кору і навіть не зауважив, як її чарівна супутниця одна вирушила в хашу — він старанно відхиляв гілки, аби між ними могла проїхати старша сестра. Слуги, попереджені заздалегідь, не поїхали услід за господарями, а вирушили наздоганяти колону військових. Гейворд пояснив, що на цьому наполягав провідник, аби було якомога менше слідів. Якийсь час вони їхали мовчки, доки не проїхали через широку смугу заростей, що росли вздовж головного шляху, і в'їхали у справжній ліс. Тут просуватися було легше, і коли провідник переконався, що жінки вправно їздять верхи, він пустив свого коня риссю, Кора з Алісою пустили наррагансетів легкою інохіддю. Молодий офіцер повернувся до чорноокої Кори, збираючись щось сказати, але в цей час позаду них почувся віддалений тупіт кінських копит по битій дорозі, і він мимоволі зупинив свого коня. Усі інші також зупинилися, щоб дізнатися, що сталося.

Через кілька хвилин серед струнких сосен швидко, мов лань, пробігло молоде лоша; за деякий час перед очима подорожніх з'явився на худій кобилі незграбний чоловік, якого ми докладно описали у попередньому розділі. Верхи незнайомиць являв собою дивне видовище. Хоча він постійно шпорив ногою бік своєї сухорebroї кобили, вона тільки раз від разу спромагалася перейти на кентерберрійський галоп, підкидаючи задні ноги, але, оскільки передні чомусь не бажали їх підтримувати, шкапа просувалася вперед досить незграбною риссю. Можливо швидкість, з якою відбувалися ці зміни, створювала оптичну ілюзію, перебільшуючи можливості цієї

---

¹ Наррагансет — порода коней, що відзначається надзвичайною витривалістю.

дивної тварини, але Гейворд, який добре знався на конях, ніяк не міг зрозуміти, яким же чином незнайомцеві вдалося наздогнати їх по такій непростій дорозі.

Наполегливість і вправність, з якими вершник рухався відповідно до змін ходи кобили, були не менш химерними. Із кожним кроком коня він випростовувався у стременах, то згинаючи свої довгі ноги, то випрямляючи їх, і несподівано виростав або зменшувався так, що визначити його справжні розміри було неможливо. Треба додати, що внаслідок дії шпори здавалося, ніби один бік кобили рухається швидше, ніж інший, і тварина постійно намагається захистити скривджену частину тіла, прикриваючи її пишним хвостом. Загалом картина вражала.

На гарному, відкритому, мужньому обличчі Гейворда занепокоєний вираз змінився стриманою усмішкою. Аліса відверто потішалася. Навіть у темних замислених очах Кори промайнув веселий вогник, ніби виказуючи її справжню натуру, яку вона старанно намагалася приховувати.

— Ви когось шукаєте? — запитав Гейворд, коли незнайомиць підїхав ближче. — Сподіваюся, ви не збираєтесь сповістити нам недобрі новини?

— Власне так, — відповів незнайомиць, старанно обмахуючи обличчя своїм трикутним бобровим капелюхом, очевидно маючи на увазі перше запитання Гейворда. Згодом, охолодивши обличчя, трохи віддихавшись, дивак додав:

— Я чув, що ви їдете до форту Вільям Генрі. Я також прямую туди, і тому вирішив, що обом сторонам вигідніше їхати разом.

— Здається, ви присвоїли собі право вирішального голосу, — сказав Гейворд. — Але нас троє, а ви порадилися лише з собою.

— Якраз так. Перш за все слід з'ясувати, чого хочеш сам. Зробивши це, треба здійснювати наміри. Я намагався це зробити, і ось я тут.

— Якщо ви їдете до озера, — стримано відповів Гейворд, — то цей шлях ви уже проминули.

— Власне так, — сказав незнайомиць, анітрохи не збентежившись холодним прийомом. — Я тиждень пробув у Едварді, і був би дурнем, якби не розпитався про дорогу, а дурневі там нічого робити.

Стримано усміхнувшись, ніби із скромності не бажаючи більше відверто висловлювати захоплення власною дотепністю, якої, до речі, ніхто крім нього не зрозумів, незнайомиць продовжував:

— Людям моєї професії нерозсудливо підтримувати близькі стосунки з тими, кого належить повчати, тому я волю триматися

подалі від загону. До того ж, я зробив висновок, що такий мужній чоловік, як ви, добре розуміється на мандрах. Тому й вирішив приєднатися до вашого товариства. І до того ж подорожувати разом приємніше — можна спілкуватися.

— Дуже сміливе, хоча й поспішне рішення! — вигукнув Гейворд, не знаючи чи розсердитись йому, чи розсміятися. — Але ви згадали про повчання і професію. То хто ж ви? Учитель місцевого війська, спеціаліст з високої науки захисту і нападу? Чи може один із тих, що креслять лінії і кути, вважаючи себе знавцями математичної науки?

Незнайомець із неприхованим здивуванням подивився на Гейворда, а потім уже без самовпевненості, навпаки — з надзвичайно урочистою покорою — відповів:

— Сподіваюся, про звинувачення тут ніхто не говорить, а захищатись я і не думаю. Слава Богу, з часу останньої сповіді, я не скоїв жодного великого гріха. Зовсім не зрозумів ваших натяків про лінії та кути; я залишаю науку тим, хто покликаний робити цю святу справу. Я не претендую на жодні високі сфери і обмежуюся тим, що намагаюся оволодіти мистецтвом молитви — я співаю псалми.

— Він, очевидно, учень Аполлона! — весело вигукнула Аліса. — Я беру його під свій особливий захист!.. Ні, не хмурся, Гейворде. Дозволь йому їхати з нами. Я так хочу послухати його! До того ж, — поспіхом додала вона, поглянувши услід Корі, яка поволі рухалася вперед за мовчазним і похмурим індіанцем, — він може виявитися другом і допоможе у випадку біди.

— Алісо, невже ти думаєш, що я б наважився ризикувати безпекою тих, кого люблю, якби не був впевнений, що жодної біди не може статися?

— Ні, ні, я так не думаю, але цей дивак розважає мене і, якщо в його душі звучить музика, не відмовляй йому.

Вона рішуче махнула батогом та подивилася на молодого чоловіка поглядом, який він хотів би затримати якомога довше. Потім, скорившись її волі, пришпорив коня і за декілька стрибків опинився поряд із Корою.

— Я рада, що зустріла вас, друже, — промовила Аліса, звертаючись до незнайомця, і змахнувши рукою, запропонувала їхати поруч. — Люблячі родичі майже переконали мене у тому, що я непогано співаю у дуеті. Ми можемо похвалити подорож, займаючись улюбленим мистецтвом. Мені корисно почути думку досвідченого маестро, а також почути і його майстерність.

— Співи псалмів полегшують душу і додають сили, — відповів співак, без жодних вагань підїхавши ближче, — ніщо не заспокоює краще, ніж таке спілкування. Але для повної гармонії потрібно чотири голоси. Вочевидь, у вас приємне сопрано, а я без зусиль можу взяти найвищі тенорні ноти, але нам не вистачає контральто й баса. Той офіцер королівської армії, який так неохоче прийняв мене до вашої компанії, судячи з того, як він говорить, може заспівати басом...

— О, не робіть таких поспішних висновків, — відповіла молода леді, посміхнувшись. — Хоча майор Гейворд часом буває дуже суворим, повірте, зазвичай він значно м'якший. Йому більше б підійшла партія глибокого тенора, ніж баса.

— Він вправний у мистецтві співу псалмів? — запитав Алісу її простодушний співрозмовник.

Аліса мало не розсміялася, але поборолася і відповіла серйозно:

— Боюся, що він більше схильний до світських пісень. Армійське життя слабо настроює на більш поважний лад.

— Бог дає людині голос, як й інші здібності, для того, щоб ним користуватися, а не знущатися над ним. Ніхто не може сказати, що я колись нехтував своїм даром. Я гордий з того, що мав здібність до музики ще з дитинства, подібно до царственного Давида¹, і ніколи не оскверняв себе грубими піснями.

— Ви завжди співали тільки божественні пісні?

— Саме так. Як Давидові псалми перевершують усі інші поетичні твори, так і мелодії, на які вони покладені богословами і мудрецами, затьмарюють усі інші світські. На щастя, я висловлюю лише думки й бажання самого царя Ізраїлю. Тому що, хоч і деякі незначні зміни можуть бути внесені з часом, але цей варіант, яким ми користуємося тут, у колоніях Нової Англії, значно перевершує усі інші версії і точністю перекладу, і багатством мови, і простою викладу. Він гранично наближається до самого шедевра натхненного автора. Де б я не був — у сні, чи навіч, я не розлучаюся з примірником цієї талановитої праці. Це двадцять шосте видання, опубліковане у Бостоні в 1744 році з назвою “Псалми, гімни й духовні пісні зі Старого

---

¹ Давид — згідно з Біблією був ізраїльським царем (1012— 972 до н.е.). Ще в дитинстві, будучи пастухом, він переміг філістимлянського велетня Голіафа й пізніше став царем своєї країни, столицею якої зробив Єрусалим. Давид був поетом і музикантом, вважається, що він написав славнозвісні біблійні псалми.

— Спів псалмів полегшують душу і додають сили, — відповів співак,
без жодних вагань під'їхавши ближче...

та Нового Завіту, перекладені на англійську мову для вжитку, повчання і віхи пуритан у громадському і приватному житті, особливо в Новій Англії”.

Виголошуючи цей панегірик про рідкісний витвір місцевих поетів, незнайомець витягнув з кишені книжечку і, одягнувши на ніс окуляри у залізній оправі, урочисто, з відповідним благоговінням відкрив її. Опісля, без зайвих пояснень і вибачень, приклав до уст якийсь невідомий інструмент. Почувся високий, пронизливий звук. Потім співець взяв голосом ноту на октаву нижчу і нарешті заспівав глибоким, приємним, мелодійним тенором, ніби кидаючи виклик музиці, поезії, навіть незграбній ході своєї худої кобили:

Глядіть, як добре і як люблю,
Коли брати живуть укупі!
Немов на голові найліпше миро,
Що на бороду стікає, бороду Арона,
На комір його шат стікає.¹

Виконання цих натхненних рядків супроводжувалося ритмічними рухами незнайомця. Коли права рука опускалася, його пальці торкалися сторінок дорогоцінної збірки, коли ж рука здіймалася догори — він розмахував нею з винятковою переконливістю. Відчувалося, що ці рухи супроводжували спів протягом довгого часу й стали його невід’ємною частиною.

Тишу самотнього лісу було порушено.

Індіанець пробурмотів щось ламаною англійською мовою, а Гейворд звернувся до незнайомця, перервавши його музичні вправи.

— Наразі нам нічого не загрожує, але слід бути обачливими і їхати якомога тихіше, — сказав він. — Мені дуже шкода, Алісо, але я змушений позбавити Вас приємної розваги, і попросити цього джентльмена перенести співи на більш безпечний час.

— Ви дійсно позбавляєте мене приємності слухати чудове виконання, — відповіла дівчина, посміхнувшись. — Я ще ніколи не зустрічала такої гармонійності між звуками й їх значенням. А своїм басом, Данкане, ви розвіяли чари.

— Не знаю, що ви маєте на увазі, говорячи про мій бас, — відповів, дещо роздратований її словами, Гейворд. — Але знаю, що

---

¹ Уривок з 133 псалма із назвою “Братня любов” (“Висхідна пісня Давида”). Переклад за виданням “Святе Письмо Старого та Нового Заповіту”), 1988 р., с. 696.

ваша безпека й безпека Кори для мене дорожчі, ніж найкраще виконання музики Генделя¹.

Молодий офіцер замовчав і тривожно подивився у бік гущавини, потім скося й підозріло глянув на провідника, який продовжував спокійно рухатися з незмінно байдужим виглядом. Він посміхнувся, вирішивши, що помилився, оскільки йому здалося, що із хаші за ними стежать блискучі очі туземця. Та швидко заспокоївшись, продовжив перервану розмову.

Проте майор Гейворд даремно втратив пильність, дозволивши своїй молодості й самовпевненості заглушити голос небезпеки.

Тільки-но кавалькада проїхала, на стежку обережно відхиляючи гілки заростей, вийшов туземець, вигляд якого повністю відповідав страшним малюнкам, на яких, зазвичай, дикуни зображались саме так. На розмальованому темними фарбами обличчі промайнув радісний вираз торжества; індіанець вирушив услід за мандрівниками, які, нічого не підозрюючи, спокійно їхали вперед. Легкі, граціозні жіночі фігури то зникали, то знову з'являлися між гілками, за ними виднілася мужня постать Гейворда, а останнім на своїй шкапі їхав незграбний співак. Нарешті і його фігура зникла в гущавині лісу.

РОЗДІЛ III

На цих полях давно колись
Сівач невтомний працював,
Мелодії річок лились
В лісах тінистих серед трав,
Джерельця чисті тут і там
В тіні дзюрчали, мов фонтан.

Брайант

Валишимо на якийсь час нічого не підозрюючого Гейворда та його довірливих супутників просуватися у глиб лісу, що населений небезпечними мешканцями, та скористаємося правом автора, і перенесемося за кілька миль на захід.

У цей же день двоє людей сиділи на березі невеликої, але стрімкої річки, неподалік від табору генерала Вебба. Вочевидь вони когось чекали.

Густа завіса лісу опускалася майже до самої води, кидаючи на неї темну тінь. Проміння сонця ставали менш пекучими, денна

---

¹ Гендель Георг-Фрідріх (1685–1759) — видатний німецький композитор.

спека почала спадати, і повітря зробилось вологим завдяки випаруванням із численних річок і потічків, що текли через ліси. Сонна, задушлива тиша, яка часто буває в Америці в липні, запанувала над самотнім ландшафтом, тільки іноді її порушували одноманітне стукотіння дятла чи різкий зойк крикливої сойки. Здалеку доносився глухий шум водоспаду.

Усі ці звуки були добре знайомі лісовим мешканцям, тому вони не зважали на них, продовжуючи розпочату розмову. Червона шкіра і всі характерні атрибути одного з них виявляли у ньому індіанця. Другий, незважаючи на сильну засмагу був явно європейського походження.

Червоношкірий сидів на краю, вкритої мохом, колоди у невимушеній позі, підсилюючи ефект своїх висловів енергійними жестами, типовими для індіанців. На його майже голому тілі білою і червоною фарбами була намальована жадлива емблема смерті, а на поголеній голові — тільки невеликий жмут волосся, відомий як “скальповий жмуток”.¹ Жодних прикрас, окрім одного орлиного пера, що перетинаючи корону, спускалось на ліве плече, у нього не було. На поясі він мав томагавк і ніж англійського виробництва для знімання скальпів. На мускулистих колінах недбало лежала коротка військова рушниця, одна з тих, якими англійці озброювали своїх червоношкірих союзників. Усе в цьому воїні — широкі груди, міцні кінцівки й суворе обличчя — свідчило про те, що він досягнув розквіту сил, але ще не наближався до старості.

Судячи з фігури білого чоловіка, можна було зі сміливістю сказати, що він зазнав немало випробувань. Його мускулисте тіло було швидше худим, аніж повним; кожний напружений нерв і кожний сталевий м'яз говорили про те, що цей чоловік постійно перебував під відкритим небом і тяжко працював. На ньому була довга мисливська блуза зеленого кольору з жовтою облямівкою; голову прикрашав літній шкіряний капелюх. На поясі він також мав ніж, подібний до того, який прикрашав скупий одяг індіанця, але в нього не було томагавка. Його мокасини були розшиті веселими візерунками, як у індіанців; штани з оленьчої шкіри, зашнуровані по боках і підв'язані вище колін оленьчими сухожиллями. Спорядження

---

¹ Північно-американські індіанці голили всю голову, залишаючи лише невеликий жмуток волосся на маківці для того, щоб ворог міг схопитись за нього, зриваючи скальп з переможеного. Скальп був єдиним дозволеним трофеєм переможця, тому вважалося більш почесним зняти з ворога скальп, ніж просто вбити його.

доповнювали торба і мисливський рiг; біля молодого деревця був спертий його Довгий Карабін, за словами більш досвідчених у цій справі білих людей, — найнебезпечніша зброя¹. Маленькі очі мисливця чи розвідника, а він міг бути й тим, й іншим, були гострими, швидкими та неспокійними. Під час розмови він озирався на всі боки, ніби шукаючи дичину або очікуючи несподіваного нападу ворога. Незважаючи на це, його обличчя не було хитрим, навпаки, у той момент, який ми описуємо, воно мало вираз бездоганної чесності.

— Легенди вашого племені говорять за мене, Чингачуку, — сказав він.

Розмова провадилася мовою, яку знали всі туземці, які населяли райони між Гудзоном і Потомаком. Для зручності читача ми будемо вільно перекладати її, намагаючись водночас зберегти деякі її індивідуальні особливості.

— Твої предки прийшли з країни, де заходить сонце, переправилися через Велику ріку², перемогли місцевих жителів і заволоділи їхньою землею. Мої предки прибули звідти, де починається рожевий ранок, перепливли через Солоне Озеро і діяли таким же чином, як твої батьки. Тож нехай нас розсудить Бог, і залишаймося друзями.

— Мої батьки воювали з голими червоношкірими людьми, — суворо відповів індіанець. — Чи ти, Соколине Око, не бачиш відмінності між стрілою з кам'яним наконечником і свинцевою кулею, якою ви приносите смерть?

— Природа створила індіанця червоношкірим, але він має розум, — сказав білий, похитавши головою, оскільки згадка про справедливість не залишила його байдужим. Якоїсь миті здалося, що його товариш отримав перевагу, але він одразу оволодів собою і відповів досить переконливо: — Я не вчений, і мені байдуже, що говорять про це; але, зважаючи на те, що я бачив під час полювання на оленів або білок, вважаю, що рушниця у руках наших дідів була менш небезпечною, ніж лук і стріла з кремінним наконечником, випущена гостроокиим індіанцем.

— Ти говориш те, що чув від своїх батьків, — сказав індіанець, махнувши рукою. — Про що розповідають ваші старі люди молодим солдатам? Про те, що блідолиці зустріли войовничо розмальованих червоношкірих із кам'яними сокирами та дерев'яними рушницями?

---

¹ Військова рушниця коротка, а мисливська завжди довга. (Прим. автора.)

² Йдеться про річку Міссісіпі. Розвідник має на увазі думку, дуже популярну серед племен Атлантичного узбережжя, які стверджували, що вони мають азіатське походження. (Прим. автора.)

— Я не маю упереджень і не вихваляюся привілеями свого народження, хоча мій найзапекліший ворог — ірокез — не посміє стверджувати, що я не чистокровний білий, — відповів розвідник, задоволено розглядаючи свою засмаглу кістляву, мускулисту руку. — І я охоче визнаю, що, як чесна людина, не схвалюю багатьох вчинків моїх співвітчизників. Вони мають звичку писати у книжках про те, що колись робили або бачили, замість того, щоб розповідати про все це там, де хвалькувата брехня одразу викриється. Внаслідок цього, добросовісний чоловік може взагалі нічого не знати про “подвиги” своїх батьків. Що ж до мене, то я вважаю, що чоловіки із роду Бампо вміли добре стріляти, це, мабуть, передається з покоління у покоління, тому і я вправно обходжуся з рушницею. Але кожна історія має свій зворотний бік. Тому я запитую тебе, Чингачуку: що говорять легенди червоношкірих про першу зустріч наших предків?

Наступило мовчання. Індіанець довго нічого не говорив, а потім, з почуттям власної гідності, почав свою розповідь. Він промовляв урочисто, намагаючись підкреслити значення своїх слів.

— Слухай, Соколине Око, і знай, що твої вуха не почують брехні. Ось, що казали мої батьки, ось, що вчинили моїкани! — якусь мить він вагався, потім, подивившись на співрозмовника, продовжував тоном, у якому чулися і ствердження, і запитання:

— Чи ця річка, біля якої ми сидимо, не тече в літо, доки її вода не стає солоною, і не починає рухатися потім у зворотному напрямку?

— Не заперечую, що ваші легенди підтверджують правдивість твоїх слів, — сказав білий, — тому що я був там і все це бачив. Хоча ніколи не міг зрозуміти, чому вода, солодка в тіні, стає гіркою на сонці.

— А течія? — наполягав індіанець, який нетерпляче очікував відповіді, ніби сподіваючись отримати підтвердження того, що і йому здавалося дивним, хоч, поважаючи традиції, він не хотів піддаватися. — Предки Чингачука не брехали!

— Це правда, як Святе Письмо, а воно — найправдивіша річ у світі. Потік, що рухається вгору за течією, називають припливом, і це легко пояснити. Протягом шести годин вода прибуває, а потім протягом шести годин відпливає, і причина очевидна: коли рівень води в океані вищий, ніж у річці, вона прибуває, доки не досягне найвищого рівня, а потім знову відходить.

— Вода лісових річок і великих озер тече вниз, доки не стає гладкою, як моя долоня, — сказав індіанець, горизонтально простягнувши руку поперед себе, — а потім зупиняється.

— Цього також ніхто не зможе заперечити, — відповів розвідник, трохи роздратований тим, що співрозмовник не сприйняв його пояснення природи припливів, — і це правильно, коли йдеться про невелику площу й рівну місцевість. Все залежить від того, як дивитися на речі. У малому масштабі земля рівна, а у великому — кругла. Таким же чином ставки й невеликі водойми, навіть великі прісні озера, є стоячими, ми обоє у цьому могли переконатися, але коли вода займає великий простір, як, скажімо, у морі, де земля кругла, чи ж може вона стояти нерухомо? Так і річка не може бути спокійною на краю тих чорних скель десь за милю звідси, ти сам чуєш, як вона вирує, протікаючи через них.

Якщо ці пояснення і не цілком задовольнили індіанця, він був надто гордим, щоб виявити недовіру. Вислухавши їх і вдаючи, що погоджується, він продовжив свою розповідь тим же урочистим тоном:

— Ми прийшли з тієї місцевості, де сонце на ніч ховається за безмежні рівнини, на яких пасуться буйволи; без зупинки йшли до великої ріки. Там ми воювали з племенами аллігевів, доки земля не почервоніла від їхньої крові. Потім від берегів великої ріки до Солоного Озера ми нікого не зустрічали, лише макуаси йшли за нами на деякій відстані. Ми сказали, що нам належить земля з того місця, де вода у ріці перестає текти проти течії і до іншої ріки на відстані двадцяти сонць у напрямку до міста. Ми охороняли завойовану землю, як справжні воїни. Макуасів ми загнали у ліси до ведмедів. Вони лише скуштували солоної води з Великого озера, але не зловили жодної риби, ми кидали їм кістки...

— Все це я вже чув і вірю тобі, — сказав білий мисливець, коли індіанець зробив паузу. — Але це було задовго до того, як на ці землі прийшли англійці.

— Тоді там, де зараз росте каштан, росла сосна. Перші блідолиці, які з'явилися тут, розмовляли не англійською. Вони припливли на великій пірозі. Це сталося у ті дні, коли мої батьки зарили томагавк. Тоді, Соколине Око... — продовжував індіанець схвильованим голосом, — тоді ми були одним народом. Ми були щасливі! Солоне Озеро дарувало нам рибу, ліс — оленів, небо — птахів. Ми мали дружин, і вони народжували нам дітей. Ми поклонялися Великому Духові й макуаси боялися наших переможних пісень.

— А що було у той час з твоїми предками? — запитав білий. — Адже ти чесний чоловік, як на індіанця! Я думаю, що ти успадкував

це від батьків. Мабуть, вони були хоробрими й мудрими воїнами, що збиралися біля багаття, коли вирішувалися важливі справи.

— Моє плем'я — пращур усіх народів, але у моїх жилах немає жодної краплі мішаної крові, у них — чиста, благородна кров наших вождів, і такою вона залишиться назавжди... Прийшли голландці. Вони принесли моїм предкам вогняну воду; вони пили й пили, аж поки їм здалося, що небо з'єдналося із землею, і вони наївно думали, що знайшли Великого Духа. Потім вони втратили свою землю. Крок за кроком їх відтісняли від берегів озера. І от я, вождь і сагамор¹, бачу сонце тільки через гілки дерев і навіть не можу відвідати могили своїх предків.

— Могили навіюють гнітючі думки, — зауважив друг індіанця, схвильований стриманим стражданням Чингачгука, — але нерідко допомагають здійснювати добрі наміри. Що ж до мене, думаю, моїх кісток ніхто не поховає, їх вибілять дощі або погризуть вовки. Але де ж ті люди твого племені, чії предки багато літ тому прийшли на землю делаварів?

— А де квіти тих літ? Зав'яли одна за одною. Так і вся моя родина, кожен у свій час, відійшли до країни духів. Зараз я на вершині гори, але скоро прийде час спускатися в долину. І коли услід за мною піде Ункас, на землі не залишиться тих, у чіїх жилах тече кров сагаморів: тому що мій син — останній із могікан!

— Ункас тут, — пролунав м'який, гортанний голос. — Хто згадав Ункаса? — Від несподіванки білий мисливець швидко витяг із піхви свій ніж і мимоволі потягнувся до рушниці. Індіанець, натомість, навіть не повернувся і не повернув голови, почувши ці слова.

Тієї ж миті з'явився молодий воїн; нечутними кроками він прошмигнув між ними й сів на березі швидкої річки. Індіанець нічим не виказав свого здивування. Кілька хвилин обоє мовчали, ніби вичікуючи того моменту, коли можна буде розпочати розмову, не виявивши цікавості, притаманної жінкам, чи нетерпіння, притаманного дітям. Білий, очевидно, відаючи належне їхнім звичаям, забрав руку з рушниці й також зосереджено мовчав.

Нарешті Чингачгук поволі перевів погляд на сина й запитав:

— Невже макуаси наважилися залишити сліди своїх мокасинів у цих лісах?

— Я стежив за ними, — відповів молодий індіанець, — і знаю, що їх стільки, скільки в мене пальців на обох руках. Але вони ховаються, як тхори.

---

¹ Сагамор — (буквально означає мудрий, могутній) — почесне звання старійшини племені.

— Злодії ховаються, полюючи на скальпи й здобич, — сказав білий, якого ми також, як і його супутники, зватимемо Соколиним Оком. — Цей хитрий француз Монкальм засилає своїх шпигунів до нашого табору, аби взнати, яким шляхом поїдуть англійці.

— Досить! — промовив старший індіанець, подивившись на сонце, що спускалося за лісом. — Ми виженемо їх з кущів, як оленів. Соколине Око, вечеряймо, а завтра макуасам покажемо, що ми справжні воїни.

— Я готовий зробити й те, й інше. Але, щоб битися з ірокезами, їх треба знайти, а для вечері — добути якусь дичину... Про вовка помовка, а ось і він! Он там унизу серед кущів рухаються величезні оленячі роги. Ану, Ункасе, — пошепки продовжував він і беззвучно засміявся сміхом людини, яка звикла ніколи не втрачати пильність, — закладаюся зарядженою обоймою проти твого намиста, що влучу йому поміж очі, і ближче до правого, ніж лівого.

— Це неможливо! — із запалом вигукнув молодий індіанець, скочивши на ноги. — Адже видно тільки кінчики його рогів.

— Він — ще молодий, — сказав, звертаючись до батька, Соколине Око і похитав головою. — Думає, що, якщо справжній мисливець бачить тільки частину якогось звіра, він не бачить його повністю.

Прицілившись, він збирався негайно продемонструвати свою майстерність, але індіанець поклав руку на його рушницю.

— Соколине Око, ти хочеш битися з макуасами?

— Ці індіанці, напевно, інстинктивно відчують усе, що робиться в лісі, — відповів білий, опускаючи рушницю, і повернувся до Чингачгука, ніби визнаючи свою помилку. — Залишаю оленя для твоєї стріли, Ункасе, інакше може статися, що застрелимо його ми, а з'їдять ірокези...

Чингачгук підтримав цю пропозицію, багатозначно кивнувши головою. Ункас блискавично впав на землю й обережно поповз до оленя. Наблизившись, він натягнув тятиву, вона забриніла, і за мить стріла врзалася в кущі. Поранений олень вискочив просто на мисливця. Унікаючи рогів розлюченого звіра, Ункас прудко підскочив до нього, і вдарив ножем просто в горло. Олень кинувся до річки і впав, забарвлюючи воду своєю кров'ю.

— Зроблено зі спритністю індіанця, — промовив білий мисливець, посміхнувшись. — Було на що подивитися! І все ж стріла попадає тільки зблизька а, щоб довершити справу, потрібен ще й ніж.

— У-у-ух! — раптом вигукнув його товариш і швидко обернувся, як гончак, що занюхав слід.

— Здається, йде ціле стадо! — завзято відгукнувся Соколине Око, і його очі заблищали. — Якщо олені наблизяться на відстань польоту кулі, я вистрелю, нехай хоч усі Шість Націй почують мій постріл! Чи ти чуєш щось, Чингачгуку? Тому що я не чую нічого, ліс ніби завмер.

— Тут був тільки один олень, але він мертвий, — сказав індіанець, пригнувшись так, що його вухо майже торкалося землі. — Але я чую тупіт.

— Може то вовки загнали оленя в кущі й тепер переслідують його?

— Ні, це коні білих, — відповів індіанець з почуттям власної гідності, піднявшись із землі й знову сівши на колоду. Потім спокійно звернувся до товариша:

— Соколине Око, це твої брати. Поговори з ними.

— Добре. Я звернуся до них англійською, якою не посоромився б говорити навіть з королем, — відповів мисливець. — Але я нікого не бачу і нічого не чую. Дивно, що індіанець розуміє звуки білих людей краще, ніж чистокровний блідолиций, який до того ж прожив серед червоношкірих досить довго... Ага! Ось і я чую! Тріскіт сухих гілок, шелестіння кущів... Так, так, це тупіт! Я вважав його шумом водоспаду. А ось і люди! Боже, врятуй їх від ірокезів!

РОЗДІЛ IV

Спочатку за образу відімщу,
А вже тоді із лісу відпушу.

Шекспір. Сон літньої ночі

Цойно розвідник промовив ці слова, коли перед ним з'явився вершник, який їхав на чолі кавалькади, про наближення якої сповістив пильний індіанець.

Галявину пересікала вузька стежка, одна з тих, які протоптують олені, ідучи до водопою; вона закінчувалася саме там, де сиділи розвідник і його червоношкірі товариші. Цією стежкою подорожні поволі наблизилися до них. Соколине Око пішов їм назустріч.

— Хто ви? — запитав він, перекинувши рушницю на ліву руку й тримаючи вказівний палець правої на курку. — Хто наслідуються з'являтися серед диких звірів та інших небезпек?

— Добрі християни та вірні друзі короля й закону, — відповів вершник, що їхав попереду. — Подорожні, які їхали цілий день під покровом лісу, голодні й дуже стомлені...

ЗМІСТ

<i>Ейшиєскіна Н. Останній із могікан і Натаніель Бампо</i>	7
Розділ I	11
Розділ II	19
Розділ III	27
Розділ IV	34
Розділ V	41
Розділ VI	48
Розділ VII	57
Розділ VIII	65
Розділ IX	73
Розділ X	79
Розділ XI	88
Розділ XII	99
Розділ XIII	111
Розділ XIV	119
Розділ XV	130
Розділ XVI	139
Розділ XVII	149
Розділ XVIII	162
Розділ XIX	171
Розділ XX	179
Розділ XXI	189
Розділ XXII	197
Розділ XXIII	207
Розділ XXIV	216
Розділ XXV	225
Розділ XXVI	235
Розділ XXVII	242
Розділ XXVIII	249
Розділ XXIX	256
Розділ XXX	266
Розділ XXXI	277
Розділ XXXII	283
Розділ XXXIII	294

Цю книгу надруковано на папері NOVEL,
виготовленому компанією Stora Enso у Фінляндії.
Папір має властивість зменшувати контрастність сприйняття тексту
і спеціально призначений для друкування дитячих видань.

Літературно-художнє видання

Бібліотека світової літератури для дітей у 100 томах

“СВІТОВИД”

заснована 2004 року

Серія друга. Література XIX ст.

КУПЕР Джеймс Фенімор

ОСТАННІЙ ІЗ МОГІКАН

Роман

Для середнього і старшого шкільного віку

Вступне слово за *Надією Ейшишкіною*
Переклад з англійської *Ірини Муращик*
Ілюстрації *Генрі Брока*

Головний редактор *Б. Будний*
Відповідальний за випуск *Б. Щавурський*
Редактори *З. Бичко, Т. Риженко*
Дизайн *О. Кіналя*
Верстка *І. Демків*

Підписано до друку 26.07.2004. Формат 60×90/16. Папір офсетний. Гарнітура
Таймс. Умовн. друк. арк. 19. Умовн. фарб.-відб. 19. Наклад 5000 пр.
Зам.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001 р.

Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 52-19-66; 52-06-07; 52-05-48
publishing@budny.te.ua
www.bohdan-books.com

Видавництво дитячої літератури «Веселка»
Мельникова, 63, МСП, Київ, 04655
e-mail: *veskiev@iptelekom.net.ua*
Свідоцтво про Державну реєстрацію №02473079 від 7 червня 1995 р.

Надруковано з готових діапозитивів
на ВАТ «Львівська книжкова фабрика «Атлас»,
79005, м. Львів, вул. Зелена, 20

В И Д а В Н И Ц Т В О

® **Навчальна книга** ®
БОГДАН

www.bohdan-books.com

КУПИТИ ЕЛЕКТРОННУ КНИЖКУ

КУПИТИ ПАПЕРОВУ КНИЖКУ

<http://bohdan-books.com/catalog/book/102898/>